

Zinātnes Vestnesis

Latvijas Zinātnieku savienības, Latvijas Zinātnes padomes un Latvijas Zinātņu akadēmijas laikraksts

2 (106)

1996. gada janvāris

PIEŠĶIRTAS LZA VĀRDBALVAS

Š. g. 2. janvārī notika 1996. gadā pirmā akadēmijas Senāta sēde, kurā tika izskatīti un apstiprināti ekspertu komisiju lēmumi par Latvijas Zinātņu akadēmijas vārdbalvu piešķiršanu un Latvijas augstāko mācību iestāžu studentu darbu prēmēšanu. Sakarā ar LZA 50 gadu jubileju 1996. gada 14. februārī, konkurss 1996. gadā tika izsludināts visām LZA ledibinātajām izcilu Latvijas zinātnieku vārdbalvām.

LZA Senāts nolēma piešķirt:

LZA FRIDRIHA CANDERA BALVU FIZIKAS UN MATEMĀTIKAS ZINĀTNĒS LZA ist. loc. Dr. h. fiz. LZA Kodolpētniecības centra prof. Pēterim PROKOFJEVAM par darbu kopumu «Smago kodolu īpašības deformācijas apgabalos» un FRIDRIHA CANDERA BALVU INŽENIERZINĀTNĒS LZA kor. loc. Dr. h. inž. Rīgas Tehniskās universitātes prof. Rolandam RIKARDAM par darbu kopumu «Plānslenu kompozīta konstrukciju datoraprēķina metožu izstrāde»; LZA UN PAULA STRADIŅA MEDICĪNAS VĒSTURES MUZEJA PAULA STRADIŅA BALVU MEDICĪNAS ZINĀTNĒS LZA ist. loc. Dr. h. med. A. Kirhenšteina Mikrobioloģijas un virusoloģijas institūta lab. vad. Jānim Oļģerdam ĒRENPREISAM par monogrāfiju «Kancerogēneses teorija. A. Normālas šūnas transformācija vēža šūnā» [angļu val., Zvaigzne, R., 1993]; LZA GUSTAVA VANAGA BALVU ĶĪMIJAS ZINĀTNĒS Dr. h. ķīm. Rīgas Tehniskās universitātes prof. Fricim AVOTIŅAM par darbu kopumu «Ciklobutāna rindas karbonskābes un sintēzes uz to bāzes», piešķirot šīs balvas laureāta medaļu un diplomu arī LZA goda loc. Dr. h. ķīm. Marijai ŠIMANSKAI [pēc nāves] par darbu kopumu «Netradicionālās katalītiskās metodes heterociklisko savienojumu ķīmijā»; LZA UN LLMZA PAUĻA LEJIŅA BALVU LAUKSAIMNIECĪBAS ZINĀTNĒS Dr. biol. LV Lopkopības un veterinārijas ZPI «Sīgra» nod. vad. Jānim NEILANDAM par darbu kopumu «Lauksaimniecības dzīvnieku produktivitātes paaugstināšanas un veselības uzlabošanas pasākumu izstrāde»; LZA HEINRICHA SKUJAS BALVU BIOĻĢIJAS ZINĀTNĒS Dr. h. biol. Latvijas Universitātes doc. Alfonam PITERĀNAM par darbu ciklu «Latvijas ķērpju flora un tās raksturojums»; LZA JĀŅA ENDZELIŅA BALVU LATVIEŠU VALODNIECĪBĀ, BALTOĻĢIJĀ LZA ār. loc. Flindera Universitātes Austrālijā profesoram Trevoram FENNELAM par latviešu valodas un valodniecības vēstures pētījumiem; LZA VIĻA PLŪDOŅA BALVU LATVIEŠU LITERĀTŪRZINĀTNĒ LZA ist. loc. Dr. h. filol. LZA Literatūras, folkloras un mākslas institūta direktoram Viktoram HAUSMANIM par darbu kopumu «Latviešu trindas dramaturģijas izpēte un darbu publikācijas»; LZA KĀRLA BALOŽA BALVU TAUTSAIMNIECĪBĀ LZA ist. loc. Dr. h. ekon. Latvijas Universitātes kaf. vad. Pēterim ZVIDRIŅAM par darbu kopumu «Latvijas demogrāfiskā attīstība».

SENĀTS NOLĒMA ATKĀRTOTI IZSLUDINĀT KON-

KURSU LZA ARVEDA ŠVĀBES BALVAI, KURU PIEŠĶIR LABĀKAJAM DARBAM LATVIJAS VĒSTURĒ. DARBU IESNIEGŠANAS TERMIŅŠ 1996. GADA 31. MARTS.

Par labākajiem Latvijas augstskolu studentu darblem atzīti un prēmēti:

FIZIKAS UN TEHNISKAJĀS ZINĀTNĒS: Artūrs ĀBOLTIŅŠ — Latvijas Universitātes Matemātikas un informātikas institūta magistrants — «Haotiskas svārstības nelineārā svārstību kontūrā» [bez vadītāja]; Reinis LEVEIKA — Rīgas Tehniskās universitātes magistrants — «Elektriskās un siltuma enerģijas ražošanas tehniski ekonomiskie aspekti Rīgas pilsētā» [vadītājs J. Pāvuls]; Ansis MĒZULIS — Latvijas Universitātes magistrants — «Nanodaļiņu fermodifūzijas mērīšanas magnētiskajos koloīdos» [vadītājs LZA ist. loc., Dr. h. fiz. E. Blūms].

ĶĪMIJAS UN BIOĻĢIJAS ZINĀTNĒS: Aigars JIRGENSONS — Organiskās sintēzes institūta un Latvijas universitātes magistrants — «N -hidroksiguanilējošie reaģenti» [vadītājs Dr. ķīm. V. Kausis]; Jānis KLOVIŅŠ — Latvijas Universitātes doktorants — «Bakteriofāga MS2 RNS regulatoro struktūru virzītā evolūcija» [vadītājs LZA kor. loc. Dr. h. biol. V. Bērziņš]; Edvards KUŠNERS, Juris SMAĻINSKIS — Latvijas Universitātes bakalauri — «Latvijas alu flora un fauna» [vadītājs Dr. biol. M. Šternbergs].

HUMANITĀRAJĀS UN SOCIĀLAJĀS ZINĀTNĒS: Dace GOLUBOVA — Latvijas Universitātes magistrante — «Leksikas dinamika «Latvijas dainu» nodaļā «Dravniecība un bites» un «Latviešu faunasdziesmu» nodaļā «Dravniecība»» [vadītājs J. Kušķis]; Dace SKADIŅA — Liepājas Pedagoģiskās augstskolas magistrante — «Kurmenes pagasta toponīmu analīze» [vadītāja LZA kor. loc. Dr. h. filol. B. Laumane]; Ivetā TILTIŅA — Latvijas Universitātes magistrante — «Lietoāja dialoga režīma organizācija un informacionālais nodrošinājums datu bāzēs un CD-ROM» [vadītājs K. Krēslīņš].

LZA Senāts ar gandarījumu atzīmēja augstskolu studentu aktivitāti un konkursam iesniegto darbu labo zinātnisko līmeni, un nolēma izteikt īpašu atzīnību arī vairāku citu izskatīto darbu autoriem. Tie ir FIZIKAS UN TEHNISKAJĀS ZINĀTNĒS: Irina OĻEJŅIKOVA — Rīgas Tehniskās universitātes magistrante — «Baltijas valstu energosistēmu apvienības tehniski ekonomiskās analīzes modelis» [vadītājs Dr. h. inž. prof. Z. Krišāns], Māris GINTERS — Rīgas Tehniskās universitātes magistrants «Ardares keramikas sastāvi ātrās apdedzināšanas tehnoloģijai» [vadītājs Dr. inž. V. Švinka], ĶĪMIJAS UN BIOĻĢIJAS ZINĀTNĒS: Olga BORŠČUKOVA [WANST] — LU Biomedicīnas pētījumu un studiju centra magistrante — «Universālo eksponēšanas vektoru konstruēšana uz B hepatīta leksējā antigēna pamata» [vadītāja Dr. h. biol. G. Borisova]; Linda KLIMAVI-

ČIUSA — Latvijas Universitātes un Latvijas Organiskās sintēzes institūta magistrante — «Jauna tipa peptidomimētiku izraisīto uzvedības reakciju neiroķīmiskā analīze» [vadītāja LZA ist. loc. Dr. h. med. V. Kluša]; Inese REINE — Latvijas Universitātes bakalaure «4-[o-Difluormetoksifenil]-2,6-di[brommetil]-3,5-dimetoksikarbonil,1,4-dihidropiridīna reakcijas ar aminoskābēm» [vadītāja Dr. ķīm. V. Kastrone]; Ivars STRAZDIŅŠ — Latvijas Universitātes un Latvijas Organiskās sintēzes institūta magistrants — «1,4-naftohinona arilaminometil-atvasinājumu sintēze un elektronu struktūras pētījumi» [vadītāji Dr. ķīm. B. Turovska un Dr. h. ķīm. J. Drēģeris], HUMANITĀRAJĀS UN SOCIĀLAJĀS ZINĀTNĒS: Gita GIRŅUS — Liepājas Pedagoģiskās augstskolas magistrante — «Kara tēmas risinājums latviešu folklorā: dainās, ticējumos un vēsturiskajās teikās» [vadītāja V. Trumšļa]; Zanda MAZURE — Latvijas Universitātes magistrante — «Sofokla traģēdija «Valdnieks Oidips» un Senekas traģēdija «Oidips» [salīdzinoša analīze]» [vadītāja I. Kemere]; Baiba TJARVE — Latvijas Universitātes magistrante — «Pētera Krilova režijas principi» [darba vad. S. Radzobe]; Signe ZEIKATE — Latvijas Universitātes bakalaure — «Pašvaldību finansu izlīdzināšana» [vadītājs J. Viikovskis].

LZA Senāts apsprieda jautājumu par jauno zinātnieku iespējām Latvijā šobrīd, par zinātnieku paaudžu pātcību, vadošo speciālistu ietilpinātību jaunās maiņas izaugsmē, talantīgās jaunatnes aizplūšanu uz ārvalstīm un nolēma kopīgi ar Latvijas Zinātnes padomi risināt šīs problēmas. Pamatarba grupā iesaistīti akadēmiķi I. Kalviņš, M. Kalniņš un P. Zviridiņš.

Ar LZA Senāta 1996. g. 2. janvāra lēmumu Nr. 28/3 Latvijas Zinātņu akadēmijas augstākais apbalvojums — LZA Lielā medaļa 1996. gadā piešķirta ārzemju zinātniecei, Latvijas Zinātņu akadēmijas goda locekļei bioloģijas doktorei MAGDAI ŠTAUDINGEREI-VOITAI par ieguvumiem sasniegumem mūsdienīgu molekulārās bioloģijas izveidē un atbalstu Latvijas zinātnē.

LZA Senāts apstiprināja Nolikumu par Latvijas Zinātņu akadēmijas Atzinības rakstu, kurš ledibināts, lai izteiktu pateicību ar zinātnisko darbu ilggadīgi saistītām personām vai iestādēm par būtisku devumu un nopelniem zinātnes labā un Latvijas Zinātņu akadēmijas attīstībā LZA Statūtos paredzēto mērķu sasniegšanai.

Senāts atbalstīja asociācijas «Latvija un latvieši pasaulē» biedru 1995. g. 14. decembra sapulces darosinājumu par tās pārveidošanu par pastāvīgi darbojošos komisiju pie Latvijas Zinātņu akadēmijas Humanitāro un sociālo zinātņu nodaļas, un apstiprināja darbu grupu [vadītājs — akadēmiķis V. Hausmanis] šīs komisijas nolikuma izstrādāšanai un darbības uzsākšanai.

LZA sekretariāts

JĀPROT SASSTRĀDĀT

Ar šiem Latvijas radio un televīzijas padomes locekļa R. Pussara vārdiem 15. janvārī beidzās oficiālā daļa tam pasākumam, kuru bija sarīkojusi Latvijas Zinātņu akadēmija un Latvijas Zinātnes padome, proti — preses konferencei ar radio, televīzijas un preses izdevumu «pirmo personu» un arī «rakstošo personu» līdzdalību. Ja šo notikumu bija pagodinājis Valsts Prezidenta kanceleja, [K. Grinbergs], radio un televīzijas vadība [Dz. Kolāts un O. Pulks], tad diemžēl lielāko preses izdevumu vadībai Turģeņeva tēla izrādījās par tālu.

Tikšanās mērķis bija nepiespiestā atmosfērā apspriest zinātnes popularizēšanas iespējas, par kurām runāja gan LZA prezidents T. Millers, gan LZA priekšsēdētājs I. Knēts, kurš citastarp iepazīstināja ar savu vēstuli, ko gadu mija nosūtījis Latvijas televīzijas ģenerāldirektoram O. Pulkam, bet kas ir vienlīdz adresēta arī citiem, kā mēs tagad teiktu, «masu medijem». Tajā bija rakstīts:

«Valsts kvalitātes rādītājs ir tās ledzīvotāju izglītības un kultūras līmenis. Tikai izglītota tauta ir spējīga atrast savu tālāko virzības ceļu un mērķtiecīgi veidot savu nākotni. Zinātne savukārt ir līdzeklis, kas parāda, kā būvēt šo nākotnes celtni. Pašlaik daudz runā par to, ka jāuzlabo mūsu iedzīvotāju dzīves līmenis. Taču ar vārdiem un lozungiem vien to nevar izdarīt. Šo mērķi var sasniegt tikai tādā gadījumā, ja cilvēkiem tiek nodrošināta iespēja radīt jaunus vērtības, kas nes peļņu. Jauno vērtību var radīt pareizi organizēta ražošana. Mēs katrs saprotam, ka nevlēnam mūsdienu vairs nav vajadzīga ražošana tikai ražošanas pēc, bet ir jāveido jauna tehnoloģija, ir jārāžos pasaules tirgū konkurētspējīga prece. Un bāze šādai tehnoloģijai, šādai konkurētspējīgai precei ir zinātne. Tieši zinātnisko pētījumu rezultātā rodas tas jaunais, līdz šim vēl nezināmais, kas virza visu mūsu cilvēces attīstību.

Dosim iespēju Latvijas jaunatnei redzēt un izprast

augstākās izglītības un zinātnes nozīmību un varenību, dosim viņiem iespēju redzēt perspektīvu savā izaugsmē.»

Šo perspektīvu uzskatāmi ilustrēja E. Grēns, paziņojams, ka seši Latvijas jaunie zinātnieki nule apbalvoti ar Eiropas Akadēmijas prēmijām [no Igaunijas — 7, no Lietuvas — 5]. Iepazīstinot ar Eiropas Akadēmiju, E. Grēns teica, ka tā ir ļoti prominenta Eiropas līmeņa akadēmija, kurā sastāv 1800 pazīstamu zinātnieku no visām valstīm. Prēmijas pretendentiem prasības bija ļoti stingras — ne vairāk kā 34 gadi, publikācijas angļu valodā.

1000 vācu marku lieldu prēmiju un diplomu ir izpelnījušies Aleksejs KUZMINS no LU Cietvietu fizikas institūta, Kārlis CĒRĀNS un Andris AMBAINIS no LU Matemātikas un informātikas institūta, Vita OZOLA no OSI [dabas zinātnēs un matemātikā], kā arī Dace SKRASTIŅA un Juris ŠTEINBERGS no LU Biomedicīnisko pētījumu un studiju centra [dzīvības zinātnēs]. 1. martā Rīgā ieradās Eiropas Akadēmijas prezidents, lai pasniegtu prēmijas un diplomus visu trīs Baltijas valstu jaunajiem zinātniekiem.

Preses, radio un televīzijas pārstāvējiem bija sagatavots plašs materiālu klāsts par Latvijas zinātnieku līdzdalību dažādos starptautiskos projektos, kā arī, protams, par to, kas notiek mūsu pašu institūtos, lai nerastos iespaids, ka zinātnieki Latvijā nodarbojas tikai ar politiskām diskusijām [kas, A. Siliņa vārdiem runājot, ne katreiz ceļ zinātnes prestižu].

Cerībā nenoslīdēt līdz Āfrikas vidienes valstu līmenim, I. Knēts izteica Latvijas zinātnieku kopīgo vēlmi — celt izglītības un zinātnes līmeni Latvijā un saskaņot zinātnieku intereses ar Latvijas valsts interesēm.

Preses konferences otrajā daļā notika dzīvas pārrunas nelielās grupās.

Z. KIPERE

JAUNS LZA KORESPONDĒTĀJ-LOCEKLIS VALDIS BĒRZIŅŠ

Valdis Bērziņš dzimis 1943. g. 20. martā. No 1959. g. līdz 1965. g. studēja LVU Ķīmijas fakultātē. No 1968. g. līdz 1976. g. bijis LZA OSI aspirants un jaunākais zinātniskais līdzstrādnieks, no 1976. g. līdz 1988. g. — vecākais zinātniskais līdzstrādnieks, no 1988. g. līdz 1990. g. — laboratorijas vadītājs, no 1990. g. līdz šim brīdim — LU Bioloģijas fakultātes Bioķīmijas un molekulārās bioloģijas katedras vadītājs un Ģēnu ekspresijas laboratorijas vadītājs.

Akadēmiskie nosaukumi un zinātniskie grādi: 1972. g. — bioloģijas zinātņu kandidāts (1992. g. — Dr. biol.), 1993. g. — Dr. h. biol. un LU profesors.

V. Bērziņš ir Eiropas biotehnologu federācijas Izglītības komisijas loceklis (1991. g.), Latvijas Akadēmiskās bibliotēkas padomes loceklis (1991. g.), LU zinātniskās padomes loceklis (1992. g.), Nujorkas Zinātņu Akadēmijas biedrs (1993. g.), LU Biomedicīnas pētījumu un studiju centra habilitācijas un promocijas padomes loceklis (1994. g.).

Zinātniski pētnieciskā darbība saistīta ar prokariotisko matricu RNS replikācijas un translācijas regulācijas molekulāro mehānismu pētījumiem in vitro un naturālās selekcijas evolūcijas sistēmās in vivo, medicīnā svarīgu peptīdu hormonu iegūvi ar ģēnu inženierijas un rekombinanto DNS tehnoloģijas metodēm, produktu struktūras un bioloģisko īpašumu pētījumiem. Darba rezultāti aprakstīti vairāk nekā 110 zinātniskās publikācijās un referātos, iegušas autoraplicības un patenti.

V. Bērziņš bijis vairāku starptautisku pasākumu organizācijas komitejas loceklis un lektors.

PAR KRITISKO STĀVOKLI LAUKSAIMNIECĪBAS UN MEŽA ZINĀTNĒ

LATVIJAS LAUKSAIMNIECĪBAS UN
MEŽA ZINĀTŅU AKADĒMIJAS
6. KOPSAPULCES

REZOLŪCIJA

1995. gada 6. decembrī
Rīgā

Latvijas Lauksaimniecības un meža zinātņu akadēmijas 6. kopsapulce izvērtēja mūsu valsts agrāro politiku un izveidojušos situāciju ekonomikā, zinātnē un izglītībā. Sevišķi svarīga loma tautsaimniecībā ir lauksaimniecības un meža zinātnē. Agrārā zinātnē, neskatoties uz lielām ekonomiskām grūtībām, spēja saglabāt zinātnisko potenciālu, tā nodrošinot kultūragu, mājdzīvnieku un meža genofonda saglabāšanu, un turpināt darbu, veidojot jaunas kultūragu šķirnes.

Latvijas Republikas zinātniskās iestādes izjūt lielas grūtības zinātniskā potenciāla saglabāšanā un pēctecībā, jaunu pētniecības iekārtu iegādē, darba samaksas jahtājumu kopējā finansējuma katastrofāli zemā līmeņa dēļ. Savukārt, agrārās nozares un to zinātne, bez minētām problēmām, asi izjūt arī iepriekšējās Saeimas un valdības nepietiekošo atbalstu lauksaimniecībai. Daži valsts ierēdņi demžēl neizprot lauksaimniecības un meža zinātņu doktoru, habilitēto doktoru, profesoru un pārējo zinātņu lomu lauksaimniecības atdzimšanā.

Nepieņemama ir Zemkopības ministrijas Izglītības un zinātnes departamenta Zinātnes daļas vadības neprofesionālā darbība, kā rezultātā zinātnei tiek nodarīti zaudējumi.

Šobrīd mūs satrauc situācija, kas izveidojusies iepriekšējos gados lauksaimniecībā. Līdz šim realizētās lauksaimniecības politikas rezultātā Latvijas lauki vairs nav spējīgi apgādāt Latvijas iedzīvotājus ar augkopības un lopkopības produktiem. Laukaugu kultūru ražas ir ļoti zemas, lopu skaits un to produktivitāte strauji samazinās. 1995. gadā aptuveni 400 000 ha lauksaimniecības zemju, galvenokārt meliorētas platības, aizaugušas ar nezālēm un krūmiem, tūkstošiem lauku iedzīvotāju palikuši bez darba. Zūd cilvēku aktivitāte, pastiprinās alkoholisms un noziedzība. Aktīvi darbojas ieinteresētās aprindas, lai iepudinātu importēto pārtikas produkciju, kas nostāda mūsu valsts zemniecību vēl smagākā situācijā, jo sašaurinās lauksaimniecības produkcijas tirgus un zemnieku dzīve kļūst vēl smagāka. Ieguvēji nav vispārīkas produktu patērētāji, bet daudzie starpnieki, atsevišķi tirgotāji un citi.

Tāpēc mēs iestājamiem par valsts atbalstu lauksaimniecībai, lai Latvijas laukus saglabātu ražošanu un, vēl jo svarīgāk, laukus kā dzīves veidu, latviskā mentalitātes bāzi — pamatu, lai atjaunotu ražošanu un eksporta iespējas Latvijas produkcijai. Lielā uzmanība jāvelti nepārīkas produkcijas, t.sk. biodegvielas, ražošanai no lauksaimniecības izejvielām un to pārstrādes pamatu izstrādei.

Mūsu lauku augkopības un lopkopības produkcija ir kvalitatīva, jo ražota ekoloģiski labvēlīgā vidē, tāpēc mēs esam pārliecināti, ka Latvijas lauki ir spējīgi apgādāt Latvijas iedzīvotājus un ražot pietiekošu daudzumu konkurētspējīgu produkciju eksportam.

Nozares zinātņu loma lauksaimniecības atdzimšanā ir īpaši svarīga. Agrārām zinātnēm nepieciešams aktīvi iesaistīties valsts politikā, ekonomiskajā dzīvē un dot savus priekšlikumus stāvokļa uzlabošanai. Ir izstrādāti priekšlikumi valsts tautsaimniecības attīstības konceptuālās nostādnes. Neviens cits, kā tikai mūsu pašu zinātnēki un speciālisti radīs jaunus tehnoloģijas konkurētspējīgas tautsaimniecības produkcijas ražošanai, neviens uzaicinātais ārzemju tautsaimniecības zinātnēki tik labi nepārzina mūsu apstākļus kā mēs paši.

Vēršam uzmanību arī uz to, ka līdz šim nav sakārtoti zemes īpašuma jautājumi selekcijas, izmēģinājumu stacijās un saimniecības zinātniskā un eksperimentāla darba veikšanai.

Selekcijas un izmēģinājumu staciju nepieciešamība nav apspirdama — tādas pastāv visā pasaulē, tādas bija arī Latvijā pirms tās okupācijas. Piektais Saeimas Zemes komisijas, Zemkopības ministrijas un citu iestāžu neizmēģinātā un neatbalstītais politiskā attiecībā uz stacijām noveda tām veiktu noteiktu darbu zemes ielabošanā un tās produktivitātes paaugstināšanā, atļaujot šo zemi izmantot tikai līdz 1997. gada 1. septembrim, nenosakot tās turpmāko likteni un ar likumu nenovēršot tās sīkaku sadalīšanu. Līdz ar to noteikt selekcijas, izmēģinājumu staciju un eksperimentālo saimniecību patvarīga sadalīšana, netiek levēroti elementārie zemes izmantošanas noteikumi, tiek grauta to turpmāk pastāvēšana. Šos jautājumus nerisina ne Zemkopības ministrija, ne Ministru kabinets, ne Zemes komisija.

Sakarā ar minēto, **uzskatām** par nepieciešamu, lai:

— Zemkopības ministrija visas agrārās zinātnes vadīšanas un koordinācijas funkcijas nodotu Latvijas Lauksaimniecības un meža zinātņu akadēmijai.

— Izglītības un zinātnes ministrija vispusīgi pārzinātu zinātnisko iestāžu un zinātnieku darbu, panāktu nepieciešamā finansējuma nodrošināšanu zinātnei un augstākai izglītībai.

Minēto jautājumu risināšanai rekomendēt Latvijas Republikas Ministru kabinetam Izglītības un zinātnes ministrijas struktūrā paredzēt Zinātnes Valsts ministru.

— Saeima, Ministru kabinets 1996. gadā atrisinātu selekcijas, izmēģinājumu un mācību saimniecību zemes jautājumus. Pirmām kārtām — jānovērš valstij un pašvaldībām piekritušo zemju, kuras zemes ierīcības projektos paredzētas selekcijas, izmēģinājumu un mācību vajadzībām, nodošanu lietošanā vai īpašumā citām fiziskajām un juridiskajām personām, saglabājot lietošanas tiesības līdz 2000. gadam. Līdz privatizēto zemju izpiršanai noteikt selekcijas, izmēģinājumu stacijām un mācību saimniecībām uz tām plānotām zemes platībām garantētas nomas tiesības, nosakot maksimālās nomas maksas apmēru un sedzot to no valsts budžeta līdzekļiem.

Latvijas Lauksaimniecības un meža zinātņu akadēmija

PAR BALTĪJAS VALSTU LITERATŪRZINĀTNI

1995. gada 23. novembrī Latvijas zinātņu akadēmijas augstceltnē Literatūras, folkloras un mākslas institūtā notika triju Baltijas valstu literatūrzinātnieku tikšanās. No Lietuvas bija atbraucis Vitauts Kubiļus, no Igaunijas — Maija Kalda, no Latvijas sarunā piedalījās Viktors Hausmanis, Ieva Kalniņa, Janīna Kursīte, Anīta Rožkalne, Bronislavs Tabūns un Vera Vāvere.

Visvairāk klātesošos interesēja, kas notiek kaimiņu valstu literatūras pētniecībā, jo līdz ar neatkarības atgūšanu ir pārtukusi regulārā informācijas apmaiņa. Arī šā iesākumā atklājās gan līdzīgais, gan atšķirīgais.

M. KALDA pastāstīja, ka Igaunijā ir izdota rakstnieku biogrāfiskā vārdnīca, kuras apjoms ir līdzīgs mūsu «Latviešu rakstniecībai biogrāfijās» [tātad — ap 1600 literatūras darbinieku biogrāfijām] un kurā tāpat ir pārstāvēti gan valsti, gan ārpus tās strādājošie autori visā literatūras vēstures ilgumā. 1991. gadā ir pabeigta lielā literatūras vēsture, kurā apskatīta Igaunijā tapusī literatūra. Tuvākais uzdevums — rakstīt par emigrācijas literatūru.

Kopā ar somu kolēģiem notiek darbs pie tēmām, kuras savu zinātnisko realizāciju gūst vispirms konferencē un pēc tam — rakstu krājumā. Viena no tēmām ir bijusi «Vārds un intelekts», otra — «Fakts un literārā valoda». Kāda cita — «Nomenklatūras metafora Igaunijā» [pirmēram, cara, Stalīna dziesmas]. Nākošā konference ir iecerēta par tēmu «Identitātes problēma: fons—teksts—individualitāte». Šo projektu atbalsta Igaunijas Sorosa fonds.

V. KUBIĻUS atzīmēja, ka lietuviešu Literatūras institūts gatavo klasiku darbu izdevumus, veicot nopietnu tekstoloģisko darbu. Līdzīgi latviešu folkloriņiem arī lietuviešu kolēģi strādā pie tautas dziesmu izdošanas. Ar Lietuvas Sorosa fonda palīdzību legādātā datorā tiek levdarīti sakāmvārdi. Interesants šķiet mitoloģijas avotu izdevums 3 sējumos: teksti tiek izdoti oriģinālvalodā ar paralēlu tulkojumu lietuviešu valodā, un atsevišķā sējumā ir lietuviešu literatūrzinātnieku rakstītais par mitoloģiju.

Vēl viens interesants virziens Lietuvas literatūrzinātnē ir jau aptuveni 10 gadus ilgstoša latīņu valodā rakstītās Lietuvā izdota literatūras izpēte, piemēram, 16. gadsimta garīgās dziesmas. Savulaik daudzi jauni literatūrzinātnieki izvēlējās šo tēmu, lai izvairītos no konjunktūras, ar ko bija jāsaskaras darbā ar mūsdienu literatūru. Tā bija literatūras objektīvas izpētes skola: pamazām radās pāreja uz tēmu par baroka ietekmi uz lietuviešu literatūru.

Nesen Lietuvā izdoti svarīgi pētījumi un materiālu krājumi. Iznākušī Pakalniņa dialogi ar emigrācijas rakstniekiem, J. Lankufis uzrakstīja grāmatu par emigrācijas dramaturģiju, izdota V. Kubiļus grāmatā par 20. gadsimta lietuviešu literatūru. Tapusi grāmatā «Rakstnieki pēc kara», kura aptver laiku līdz 1956. gadam un kurā apkopota kompārtijas CK, RS dokumentācija, VDK mate-

riāli par represētajiem un pašu represēto atmiņas, rakstnieku dienasgrāmatas.

Aktuāla Lietuvā ir jaunas literatūras vēstures radīšana, jo iepriekšējā izdota 1979. gadā un tajā nebija rakstīts par emigrācijas literatūru, bija apleta katoliskās un nacionālās ideoloģijas piestrāvotā literatūra. Iecerēti 3 sējumi, bet ārzemēs izdota emigrācijas literatūras vēsture, kurā aptverts laiks no 1945. līdz 1990. gadam, tas ir ar attēliem un dokumentiem bagāts ilustrēts izdevums, un lietuviešu literatūrzinātnieki neradz nozīmi tā dublēšanai, līdz ar to ir jāatrisina problēma — vai jaunajā izdevumā apskatīt tikai Lietuvā tapušo literatūru?

V. HAUSMANIS pastāstīja, kas svarīgs notiek Literatūras, folkloras un mākslas institūtā. Arī mums galvenais uzdevums ir uzrakstīt jaunu literatūras vēsturi. 1995. gada beigās paredzēts pabeigt tās manuskriptu, un tajā būs apverta gan emigrācijas, gan Latvijā tapusī literatūra. Iespējams, ka grāmata nebūs gluži viendabīga, jo to raksta lielāks autoru kolektīvs un nodaļās būs samana atšķirīga pieeja. Diemžēl, pēc Raiņa Kopotu rakstu iznāšanas vairs nav tekstoloģijas nozares. Top biogrāfiskās vārdnīcas otra daļa, kurā paredzēts ietvert ziņas par vēl aptuveni 1200 latviešu literatūras darbiniekiem. Ir izdoti trimdas lugu krājumi un materiāli par literatūru. Institūtā noris literatūras sakaru, literārā žanru un virzienu pētniecība. Jauna nozare ir datu bāzes: tādās top par rakstnieku biogrāfijām, trimdas dramaturģiju un folkloristikā.

Kopīgais Baltijas valstu literatūras pētniekiem ir materiālās grūtības. Simptomātiski, ka visās trīs valstīs atbalsts ir saņemts no Sorosa fonda, jo arī, piemēram, latviešu folkloras un rakstnieku biogrāfiju datu bāzes top ar tā finansiālu palīdzību. Kopīgas ir grūtības, ar kādām jāsaprotas, tiecoties skaīt dzimtenē un emigrācijā tapušo literatūru kā vienotu procesu. Radās iespēdas, ka mūsu kaimiņi izvēlas interesantākas pētniecības metodes un izpētes aspektus, bet mēs savukārt pārstāvam pilnīgāku literatūrzinātnes nozaru spektru un esam priekšā datortehnikas lietojuma ziņā.

Otrs būtiskākais jautājums, kas interesēja visus: kādas kopīgas un atšķirīgas lezīmes ir Baltijas valstu jaunākajā literatūrā. Nopietnu izpēti prasa jautājums, kas un kāpēc notiek Baltijas tautu literatūrā pēcpadomju posmā, kāda ir tendence, cik tā ir kopīga Austrumeiropas tautu literatūrā vispār. Kas ir padomju laika sociālistiskais reālisms — mīts vai realitāte, teorija vai prakse? Kāda ir emigrācijas literatūras un Latvijas, Lietuvas, Igaunijas literatūras mijiedarbība!

Lai šos procesus analizētu, ir iecerēta 1996. gada rudenī Rīgā rīkot triju Baltijas valstu literatūrzinātnieku kopīgu konferenci, paredzot tās gaitā sniegt plašāku informāciju par literatūrzinātnes situāciju katrā no šīm valstīm, kā arī runāt par katras valsts oriģinālliteratūru. ANITA ROŽKALNE

Latvija un latvieši pasaulē

1995. gada 14. decembrī LZA sēzu zālē pulcējās zinātniskās asociācijas «Latvija un latvieši pasaulē» (As.) darbīgākā daļa un pieaicinātie ieinteresētie zinātnieki, lai pārrunātu As. turpmākās darbības iespējas. Sanākumi atklāja akadēmiķis prof. J. Stradiņš. Viņš klātesošajiem atgādināja, ka As. dibināta 1989. gada 7. aprīlī kā Latvijas Zinātnieku savienības neatkarīga sekcija ar tēzi — Latvijas kultūra ir vienota. As. mērķis bija apzināt Latvijai un latviešiem piederošās kultūras vērtības ārpus Latvijas, veicināt to atgriešanu Latvijā, pēti savāktas ziņas un izdot tās enciklopēdijā.

As. bijusi iniciatore vairākām nozīmīgām konferencēm, kas virzījušas mūsu tautu pretī neatkarības atjaunošanai, tālāk atzīmēja prof. J. Stradiņš. Daudz pūļu As. biedri tika velījūši 1. Vispasaules latviešu ārstu kongresa (1989. g. jūnijā) un 1. Vispasaules latviešu zinātnieku kongresa (1991. 5.—8. VIII) sagatavošanai un sarīkošanai. Nepārvērtējama loma sabiedriskās domas aktivizēšanā bija As. un Latvijas Vēstures institūta sarīkotajai konferencē par totalitārā režīma noziegumiem Latvijā — «Komunistiskā totalitārisma un genocīda prakse Latvijā» (1991. 12.—13. VI). Konferencē rezolūcija, ko nolatija foreizējais AP deputāts R. Apsītis un ko flešajā pārraidē pārraidīja Latvijas televīzija, pēc Augusta puča sagrāves kļuva par pamatu Latvijas Augstākās Padomes lēmumam par LKP darbības pasludināšanu ārpus likuma, kā arī par 25. marta un 14. jūnija pasludināšanu par Komunistiskā terora upuru pieminēšanas dienu. Ar Latvijas Vēstures institūta gādību konferencē materiāli tika izdoti atsevišķā grāmātā.

Ar As. biedru aktīvu līdzdalību tika sistematizēts 1. Veignera 30 gadu savāktais materiāls par latviešu diasporu pēc 2. Pasaules kara un izdota grāmātā «Latvieši ārzemēs» (1993).

Sākot ar Latvijas neatkarības laiku, kad sakari ar latviešiem ārzemēs kļuva daudzpusīgi un novirzījās galvenokārt pa profesionālo līniju vai arī kļuva gluži personiski, As. darbs apstika. Mazaktīva kļuvusi arī informācijas apkopošana un publicēšana. Tāpēc radies jautājums par As. reorganizāciju. Tai vajadzētu kļūt par konkrētu pētnieciskā darba veiktspējīgu iestādījumu. Balstoties uz iepriekš teikto, prof. J. Stradiņš ierosināja pārveidot As. par zinātnisku komisiju ar plašu sabiedrisko aktīvu, kas darbotos LZA Humanitāro un sociālo zinātņu nodaļas paspārnē kā Letonikas padomes komisija. Komisijas vadību viņš ierosināja uzņemties akadēmikim prof. V. Hausmanim. Sanāksmes gaitā par As. paveikto un tās turpmākajām darbības iespējām izteicās prof. J. Graudonis, prof. V. Hausmanis, prof. A. Krēslis, doc. J. Štraumanis. Prof. V. Hausmanis piekrita uzņemties jaunās komisijas vadību.

(Turpinājums 4. lpp.)

VAI MAZAI VALSTIJ VAJADZĪGA LIELA ZINĀTNE?

Atbilde uz virsrakstā izteikto jautājumu ir atkarīga no tā, kā mēs saprotam zinātnes (šīnī gadījumā domātas eksaktās zinātnes) lomu sabiedrības attīstībā. Aplūkosim divas pieejas.

Pirmā — zinātne kā ražošanas tehnoloģijas attīstības faktors. Pierādīt šo zinātnes funkciju nav vajadzības, jo sasniegt augstu darba ražīgumu un izgatavot konkurētspējīgu produkciju bez jaunāko zinātnes atziņu balstīto tehnoloģiju izmantošanas nav iespējams. Arī Latvijai, lai tā pēc ekonomikas attīstības līmeņa tuvuoties industriālajām valstīm, ražošanā jāizmanto jaunākie zinātnes sasniegumi.

Bet tas vēl nepierāda, ka tādai mazai valstij, kāda ir Latvija, vajadzīgi plaši pētījumi eksaktā zinātnē nozarēs, jo: 1) praktiski pa lielās valstīs nav iespējams nodrošināt pietiekami dziļus pētījumus visās darbības sfērās. Vēl mazākas iespējas šīnī ziņā ir mazajām valstīm, un 2) pasaulē ir izveidojusies un padziļinās darba dalīšana ne tikai materiālās ražošanas sfērā, bet arī zinātnē, un katram uzņēmumam ir reāli iespējams izmantot zinātniskās atziņas, kas gūtas citās valstīs. Raugoties uz mūsu zinātnes nākotni no šī viedokļa, mēs nevaram rast atbildi, vai Latvijai vispār ir nepieciešami pētījumi eksaktā zinātnē nozarēs un cik lielu daļu no iekšzemes kopprodukta jānovirza to vajadzībām. Prasīt, lai zinātne strādātu pēc pašatmaksāšanās principa, nav nopietni. Ieguldījumi zinātniskajos pētījumos reālu atdevi tautsaimniecībā parasti sāk dot tikai pēc 5—10 gadiem.

Otrā pieeja izriet no zinātnes lomas tautas intelekta attīstībā un nācijas saglabāšanā. Šī pieeja bāzējas uz to, ka jebkura nācija sastāv no atšķirīgiem indivīdiem, vērtējot tos no intelekta līmeņa. Zinātne ir tāda sfēra, kurā ne katrs cilvēks var darboties pietiekami sekmīgi. Te darba lauks ir cilvēkiem, kuru daba apveltījusi ar augstu intelektu. Teiktāis nenozīmē, ka šodien zinātnes darbinieki sastāv tikai no ģēnijiem. Ir arī viduvējības, un atļases process joprojām ir aktuāla problēma. Nenoliedzami tomēr ir tas, ka tieši zinātne ir viena no nedaudzajām darbības sfērām, kurā vispilnīgāk savas spējas var realizēt tautas vialantīgākā daļa.

Kas notiek, ja valstī zinātne netiek pienācīgi balstīta? Šajos apstākļos nenovēršama ir talantīgāko cilvēku aizbraukšana uz tām valstīm, kur tie var realizēt savas dotības. Emigrē parasti jauni cilvēki. Liela daļa no tiem

tur veido ģimenes, paliek uz pastāvīgu dzīvi un savai tautai ir zuduši. Rezultātā nācijas intelektuālais potenciāls pakāpeniski pazeminās, kas galu galā noved pie tās degradācijas un bojāejas.

Vai izteiktā tēze nepārspīlē draudošās briesmas! Kā pretargumentu var minēt to, ka latviešu tauta ne tik senā pagātnē ir pārdzīvojuši vairākas masveidīgas emigrācijas un deportācijas un nav pazuduši. Ir tomēr būtiska atšķirība starp iepriekšējiem iedzīvotāju zudumiem un tiem, kas gaidāmi nākotnē. Iepriekšējās emigrācijas un deportācijas, lai gan skāra pārsvarā tautas aktīvāko daļu, aptvēra iedzīvotāju visas paaudzes. Turpretim sagaidāmā aptvers galvenokārt jaunatni, turklāt, talantīgāko tās daļu. Tēlaini tautu var izfēloties kā augstu ozolu, un agrākās emigrācijas un deportācijas kā tā atsevišķu zaru, kaut arī labāko, atgriešanu. Sagaidāmā emigrācija nozīmē jauno dzinumu nogriešanu lielai daļai spēcīgāko zaru. Aikārtojot šo operāciju gadu no gada, tautas dzīvē koka bojāeja ir neizbēgama. Vēl piebilstīsim, ka padomju varas gados, neskatoties uz masveidīgām deportācijām un kara laika zudumiem un ļoti zemu dabisko pieaugumu, latviešu tauta saglabājās. Apstākļu kopumā, kas to veicināja, būtiska loma bija augstajam Latvijas zinātnes un kultūras līmenim [PSRS ietvaros], kas pavēra talantīgajiem jauniešiem iespējas realizēt savas dotības dzimtajā zemē.

Vērtējot nācijas nākotnes izredzes, der ielūkoties situācijā, kāda ir izveidojusies pasaulē. Pārsteidz milzīgā atšķirība starp bagātajām un nabadzīgajām valstīm. Turklāt nav jūtama tās samazināšanās. Saskaņā ar Starptautiskā Valūtas Fonda publicētajiem datiem iekšzemes kopprodukta apjoms, attiecībā uz vienu iedzīvotāju, visbagātākajā valstī [Šveicē] pārsniedz attiecīgo rādītāju vienā no visnabadzīgākajām [Tanzānijā] apmēram 500 reizes. Iemesli šādai atšķirībai ir vairāki. Viens no svarīgākajiem, mūsu prāt, ir tas, ka no jaunattīstības zemēm sistemātiski aizplūst talantīgākā jaunatnes daļa. Ekonomikas augšupeju bremzē ne tikai kapitāla nepietiekamība [to var ievēst], bet galvenokārt talantīgu, uzņēmīgu cilvēku trūkums.

Izeju no pašreizējās smagās situācijas Latvijas politikai iecerējuši nodrošināt ar ārzemju kapitāla piesaisti. Tautas intelektuālā potenciāla saglabāšanas un vairošanas nozīme akcentēta netiek. Grūti samērot finansu un inte-

lektuālo kapitālu. Tomēr nešaubīgi var apgalvot, ka bez attiecīga tautas intelekta finansu injekcijas vien cerēto efektu nedos. Vēl vairāk, izpaliekt rūpēm par tā saglabāšanu un vairošanu, Latvija nevar kļūt par līdzvērtīgu locekli Eiropas tautu saimē. Drīzāk tā kļūs par lēta, mazkvalificēta darbaspēka avotu starptautiskajam kapitālam, kas ieņāks te ar savu tehnoloģiju un t. s. mēnēdžementu. Viens no šādas ievirzes piemēriem ir daudzkārt diskutētais līgums par Latvijas telefona tīkla modernizāciju.

No teiktā izriet, ka asignējumi zinātnē šodien ir vajadzīgi nevis lai pabalstītu pašreizējo zinātnieku paaudzi vai valsts prestiža stiprināšanai, bet gan un galvenokārt, — lai saglabātu un vairotu Latvijas intelektuālo potenciālu un līdz ar to nodrošinātu latviešu tautas dzīvotspēju. Šiem asignējumiem acīmredzot jābūt tik lielām, lai radītu pietiekamu bāzi tautas talantīgākās daļas radošo spēju realizācijai. Kvantitatīvi tas izpaužas noteiktā iekšzemes kopprodukta daļā, kas ikgadus tiek izdalīta zinātnes finansēšanai. Vēlams, lai tā būtu līdzīga tai, kāda ir Eiropas industriālajās valstīs. Latvijā tā ir daudz mazāka. Šīs atšķirības aplūkotas «Zinātnes Vēstneša» iepriekšējās publikācijās.

Latvijas zinātnes un, saskaņā ar iepriekšējo, tautas izdzīvotāšanas problēmu sarežģītību, kas valstī vēl nav izveidojusies lielas un stabīlas politiskās partijas, kas izprastu problēmas būtību, justu atbildību par tautas nākotni un realizētu uz perspektīvu vērstu politiku. Līdz šim vara ir atradusies īslaicīgu jeb pagaidu valdību rokās. Lai noturētos varas krēsls, tās savā praktiskajā darbībā loģiski prioritāti piešķirta tekošiem jautājumiem un atstāja bez levēribas tos, kuru pozitīvās vai negatīvās izpausmes parādīšies tikai nākotnē, tad, kad konkretās valdības pilnvaru laiks sen jau būs beidzies.

Pieredze rāda, ka gaidīt, lai Latvijā pēkšņi parādītos tāds Saeimas un valdības sastāvs, kas pilnīgi un precīzi izprot visas problēmas, nav reāli. Nepieciešams mērķtiecīgs un ilgstošs darbs pašreizējo varas nēsēju izglītošanā un pārliecināšanā. Acīmredzot jāsak ar mūsu pašu, it sevišķi zinātnes un zinātnieku organizāciju darba aktivizēšanu šīnī jomā.

PĒTERIS GUĻĀNS

UNGĀRIJĀ — TĀS PAŠAS PROBLĒMAS

Zinātnieku apmaiņas braucienā uz Ungārijas ZA (Budapešta, 30.10.95.—7.11.95) piedalījās LZA

Ekonomikas institūta pētniece

Ausma Māra Čīce un Ieva Marga Markausa

Zinātnieku apmaiņas brauciena mērķis bija nodibināt darba kontaktus ar Ungārijas ZA Ekonomikas institūta speciālistiem, kas pēta darbātīgus un bezdarba problēmas, kā arī reģionālās plānošanas, migrācijas, dzīves standartu un citus aktuālos sociālos jautājumus.

Ungārijas ZA Ekonomikas institūta bija sagatavoja nēcercētī plaša un rūpīgi izstrādāta vizītes programma. Bija organizētas tikšanās ne tikai ar Ungārijas Ekonomikas institūta vadošajiem zinātniekiem, uz ko mēs bijām cerējušas, bet arī ar speciālistiem un zinātniekiem no citiem institūtiem un organizācijām. Par to vislielākā pateicība Ungārijas ZA Ekonomikas institūta starptautisko sakaru organizatorei Evai Kudorai.

Ļoti vērtīga bija pieredzes apmaiņa ar Ungārijas Arodniecības Padomes teorētisko pētījumu institūta direktori filozofijas doktoru Ildiko Ekesu. Viņa informēja par iedzīvotāju labklājības līmeņa izpētes teorētiskajiem aspektiem un ēnu ekonomikas izpēti Ungārijā, pasvītrojot šo ienākumu dažādo ietekmi uz iekšzemes kopproduktu un darbātīgu.

Ungārijas Centrālajā Statistiskā birojā Dzīves standarta un iedzīvotāju resursu statistikas nodaļas vadītāja Dr. Judīte Lakafosa dalījās pieredzē par māsaimniecības ienākumu un izdevumu izpēti, kā arī izmaiņām attiecībā pret minimālā patēriņa groza izmantošanu iedzīvotāju labklājības līmeņa novērtēšanā.

Ungārijā minimālais patēriņa grozs izmantots šim nolūkam līdz 1995. gada aprīlim. Pēc tam atmetis, jo kārtas iedzīvotāju grupas ienākumu un izdevumu struktūru esot ērtāk salīdzināt ar ienākumu vidējo līmeni vai apfaļu daļiem, kas raksturo iedzīvotāju viedokļus šajā jautājumā. Ungārijas ZA Ekonomikas institūta un Darba institūta speciālisti tomēr uzskata, ka esošajos apstākļos minimālais patēriņa grozs salīdzinājumiem ir nepieciešams. Tikai tas jāpārstrādā, jo mūsdienu apstākļos nepietiek orientēties uz fizioloģisko minimumu. Pēc Ungārijas CSB vērtējuma iedzīvotāju ienākumu līmenis ir šāds: augsti ienākumi 10% iedzīvotāju, vidēji — 50% un zemi — 40%.

Ungārijas Zinātņu Akadēmijas Ekonomikas institūtā bija iespēja gan iepazīties ar darba tirgus aktuālāko problēmu pētīšanas metodiku un gūtājiem rezultātiem, gan informēt par nodarbinātības un reģionālās plānošanas problēmām un to izpēti Latvijā.

Sevišķu interesi izraisa šī institūta direktora vietnieka filozofijas doktora Karoli Fazekas pētījumi par bezdarba atšķirībām dažādos mikroreģionu tipos un mēģinājumi klasificēt rajonus pēc nodarbinātības līmeņa, pamato-

doties uz bezdarbu veicinošiem faktoriem. Ļoti daudz no šī pētījuma teorētiskajiem un praktiskajiem aspektiem ir iespējams izmantot, pētot bezdarbu Latvijā, it sevišķi ņemot vērā, ka pie mums šī jautājuma zinātniska izpēte ir vēl tikai sākuma stadijā. Arī bezdarba līmenis pie mums ir uz pusi zemāks nekā Ungārijā.

Ungārijas ZA Ekonomikas institūta profesors Janos Kovacs akcentēja izglītības sociāli ekonomisko lomu pārveides periodā, uzsvērot, ka darbaspēka pieprasījuma struktūru aizvien vairāk nosaka kvalitatīvie, nevis kvantitatīvie rādītāji. Bezdarba statistika rāda, ka Ungārijā bezdarbnieku sastāvā dominē vīrieši. Tas izskaidrojams ar to, ka sievietēm salīdzinājumā ar vīriešiem kvalifikācijas struktūra vairāk atbilst tam pārmaiņām, kas vērojamas nodarbinātības struktūrā: mazas pārmaiņas infrastruktūrā un krīzes padziļināšanās ražošanā, kur pārsvarā strādā vīrieši. Profesors uzskata, ka ir jāizveido izglītības sistēma, kas nodrošina iespējas mainīt profesiju atbilstoši darba tirgus pieprasījumam. Visos izglītības līmeņos cilvēkiem jābūt gataviem uz to, ka viņiem būs jāmaina izvēlēta karjera — varbūt vairākas reizes aktīvās darba dzīves laikā. Katram cilvēkam ir jābūt nodrošinātām iespējām atrisināt šo problēmu.

Ekonomikas institūta vadošā pētniece filozofijas doktore Silvija Szego dalījās pētījumu rezultātos par bezdarba attīstību Ungārijā un tā stabilizēšanas iespējām. Viņas pētījumu lokā ir čigānu, Ungārijas vienīgās lielās minoritātes, situācija darba tirgū. Šīs minoritātes īpašsvars Ungārijas iedzīvotāju sastāvā ir aptuveni 5% un apmēram tikpat daudz arī galvaspilsētā Budapeštā. Zinātnieku uzmanības lokā ir viņu nodarbinātības palielināšanas un dzīves apstākļu uzlabošanas problēmas.

Ungārijas darba izpētes institūta zinātniece Agnese Harsa iepazīstināja ar pētījumiem par starptautisku migrāciju un tās ietekmi uz Ungārijas darba tirgu. Ļoti interesants ir viņas pētījums par migrācijas plūsmām Eiropas Savienībā 80. gadu beigās un 90. gadu sākumā. Agneses Harsas pētījumi parāda, ka iespējas darbaspēkam brīvi pārvietoties Eiropas Savienības ietvaros visai maz ietekmē darbaspēka starptautisku migrāciju. Migrācijas plūsmas no pārējām valstīm uz Eiropas Savienību ir nesalīdzināmi lielākas, nekā starp šīm valstīm. Viņa uzsvēra, ka Rietumeiropas valstīs ļoti baidās no migrantu plūdiem, kas varētu sākties no Centrālās un Austrumeiropas valstīm, tām iestājosies Eiropas Savienībā. Tādēļ vēlme paplašināt Eiropas Savienību ir tik izteikti minimāla. Agneses Harsas pētījumi rāda, ka no Ungārijas uz Eiropas Savienības valstīm būtu visai ierobežots migrantu pieplūdums. Tas nevarētu būtiski ietekmēt Eiropas darbātīgu. Diskusijā par šo tēmu nācām pie secinājuma, ka zināms pamats šādām bažām tomēr ir.

Darba izpētes institūta filozofijas doktore Marija Freija informēja par bezdarbniekiem paredzētajām daudzveidīgajām kompensācijām, kā arī par institūta ieteikumiem šajā jomā. Interesants ir viņas pētījums par valsts lomu nodarbinātības politikā un darba tirgus programmās, salīdzinot Ungārijas pieredzi ar četrām tirgus ekonomi-

kas valstīm: Vāciju, Zviedriju, Apvienoto Karalisti un Savienotajām Valstīm, kas pārstāv vairāk vai mazāk atšķirīgus tirgus ekonomikas modeļus. Viens no būtiskākajiem secinājumiem — Ungārijai atbilstošāks ir Zviedrijas un Vācijas modelis, tātad valstu, kas pārstāv sociālo tirgus ekonomiku. Marija Freija uzsvēra, ka Ungārijai ļoti īsā laika sprīdī bija jāizstrādā jauna darba likumdošana, darba tirgus organizācija, kompensāciju sistēmas bezdarbniekiem un maznodrošinātajiem, darba devēju un darba ņēmēju interešu saskaņošanas mehānisms, programmas aktīvās nodarbinātības politikas realizēšanai. Tāpēc ir apsveicami, ka augstāk minētie veidojumi darbojas un ir pat salīdzināmi ar attīstītajām tirgus ekonomikām.

Jāpiemēfina, ka Ungārijā, tāpat kā Latvijā un citās Baltijas valstīs, notiek nemītīga dzīves dārdzības paaugstināšanās, kas negatīvi iespaido iedzīvotāju dzīves līmeni. Visās institūcijās, kur iznāca būt vizītes laikā, dzīves līmeņa lejupslīde tika saistīta galvenokārt ar iedzīvotāju ekonomiskās aktivitātes samazināšanos un bezdarbu. Līdz ar to pētījumos galvenā uzmanība tiek pievērsta jaunu darba vietu radīšanas iespējām kā galvenajam faktoram, kas var celt iedzīvotāju dzīves līmeni.

Rādās iespāids, ka Ungārijā, atšķirībā no Latvijas, jebkurš pastāvīgs darbs nodrošina strādātājam daudz maz pietiekamu iztikas līmeni. Tāpēc darba prestižs ir augstāks nekā pie mums Latvijā. Zinātnieki gan, tāpat kā Latvijā, pieder pie viszemāk atalgofo cilvēku grupas un viņu nākotnes perspektīvas ir tikpat neskaidras kā pie mums. Tirgus ekonomikas apstākļos arī Ungārijā zinātne un zinātnieki neesof vajadzīgi. Paši zinātnieki ir ļoti satraukti par šo tuvredzīgo politiku un to, pie kā tas var novest jau netālajā nākotnē.

Bija iespēja iepazīties ar privāto zinātnisku uzņēmuma — Reģionālās pētniecības un konsultāciju SIA REG — INFO veiksmīgo zinātnisko un ekonomisko darbību. Šī sabiedrība sniedz konsultācijas par ekonomiskiem, dabas aizsardzības un vadības jautājumiem valsts un privātajam sektoram starptautisku līmenī. Sabiedrība ir dibināta 1991. gadā. Tās darbinieki uztur visciešākos kontaktus ar pašvaldībām un valsts lēmējorganizācijām, piedalās Attīstības un migrācijas reģionālās komitejas darbā. Vairāki no šīs sabiedrības darbiniekiem ir izvirzīti pārstāvēt Ungāriju starptautiskās organizācijās, tādas kā OECD, EC-COST programmās. Ungārijā galvenie sabiedrības klienti ir pašvaldības un reģionālās pārvaldes, sabiedriskās aģentūras, privātais sektors un valsts institūti, kuriem sabiedrības augsti kvalificētie speciālisti palīdz atrisināt viņu problēmas.

Socioloģijas institūta Konfliktu izpētes centrā filozofijas doktors Zoltans Karpati akcentēja bezdarba reģionālās problēmas un to risināšanas ceļus. Viņš informēja, ka teritoriāli bezdarba līmenis augstāks ir valsts austrumu daļā un ievērojami zemāks rietumu daļā, jo daudzi tas iedzīvotāji ik dienas šķērsro robežu un strādā Austrijā par melnstrādniekiem.

(Turpinājums 4. lpp.)

Latvija un latvieši pasaulē

(Turpinājums no 2. lpp.)

Parādot godu izcilajam veikumam vācbaltiešu un Latvijas vēstures apzināšanā, prof. J. Stradiņš As. vārdā uzaicināja klātesošo vācbaltiešu zinātnieku LZA ārņemju locekli prof. Dr. iur. h. c. D. A. Lēberu ievēlēt par As. goda biedru. Prof. D. A. Lēbers sapulces vienprātīgajam lēmumam piekrita un pateicās par parādīto godu.

Sanāksmes noslēgumā tika izveidota darba grupa LZA komisijas «Latvija un latvieši pasaulē» normatīvo dokumentu izstrādāšanai.

1996. gada 2. janvārī LZA Senāta sēdē prof. J. Stradiņš ziņoja par As. sanāksmē izteiktajiem priekšlikumiem un lūdza Senātu akceptēt šādas pastāvīgi darbojošās komisijas izveidošanu pie LZA Humanitāro un sociālo zinātņu nodaļas, kā arī apstiprināt darba grupu komisijas nolikuma izstrādāšanai un darbības uzsākšanai. Tika izteikts ierosinājums par As. pārveidošanu informēt Latvijas Zinātnieku savienības valdī, jo līdz šim As. bija darbojusies pie tās. Ar šo piebildi LZA Senāts atbalstīja ierosinājumu un darba grupas izveidošanu šādā sastāvā: V. Hausmanis — LZA HSNZ priekšsēdētājs (darba grupas vadītājs), A. Krūze — Latvijas Enciklopēdiju izdevniecības redaktore (sekretāre), J. Stradiņš — LZA viceprezidents, S. Cimermanis — LZA īst. loc., J. Krastiņš — LZA īst. loc., J. Graudonis — LZA goda loc., D. A. Lēbers — LZA ār. loc., J. Kristapsons — LZA kor. loc., A. Krēslīns — LZA kor. loc., A. Vīksna — LZA kor. loc., I. Strazdiņš — RTU profesors.

LZA pastāvīgi darbojošās komisijas «Latvija un latvieši pasaulē» nolikums iesniedzams apstiprināšanai LZA Senātā.

Līdz ar šo lēmumu prof. J. Stradiņš nolika savas As. prezidenta pilnvaras, nododot darba grupai turpmāko komisijas veidošanas un aktīvas darbības uzsākšanas pienākumus.

Visus bijušās As. biedrus, kas vēlētos iesaistīties Latvijai nozīmīgu personāliju apzināšanā un pētniecībā, LZA komisijas «Latvija un latvieši pasaulē» sekretāre A. Krūze lūdz pieteikties darbdienās pa tālr. 7-226873.

A. KRŪZE

UNGĀRIJĀ...

(Turpinājums no 3. lpp.)

Zoltana Karpati pētījumi liecina, ka Ungārijā pastāv iedzīvotāju polarizācija pēc pārtības līmeņa reģionālā aspektā un sociālo grupu vidū. Pēc viņa viedokļa Ungārijā nav nacionālās vidusšķiras, arī agrāk tās nav bijis. Jaunā elite ir biznesa un spēka veidojums. Viņa dotais iedzīvotāju sadalījums pēc pārtības līmeņa krasi atšķiras no CSB sniegtā, tikai augstākā un zemākā ienākumu līmeņa procenti ir aptuveni vienādi: 8—10% no iedzīvotājiem — bagāti; 20% — stabili ienākumi; 20% — ienākumi samazinās, bet viņi cīnās, lai savilktu galus kopā; 10—12% — ienākumi krasi un neatgriezeniski samazinās; 40% dzīvo zem iztikas minimuma jeb, mūsu terminoloģijā runājot, ir maznodrošinātie. Pēdējo vidū dominē: pensionāri, invalīdi, mazkvalificēti cilvēki, vairākbērnu ģimenes un čigāni.

Kopumā vērtējot, zinātnieku apmaiņas brauciens bija nepārvērtējami lietderīgs. Tas parādīja, ka visās bijušā austrumu bloka valstīs pastāv līdzīgas sociālas problēmas. Ļoti daudz no Ungārijas zinātnieku pētījumu metodoloģijas būs iespējams izmantot mūsu pētījumos. Ir nodibināti darba kontakti ar līdzīgu problēmu pētniekiem, iedibināta sadarbība zinātnisko pētījumu publicēšanā. Šādi kontakti ir nepieciešami, ja gribam arī zinātniskā darbā tuvojies Eiropas līmenim. Paldies Zinātnes padomei un tās priekšsēdētājam Ivaram Knētam par brauciena materiālo atbalstu.

AUSMA MĀRA CICE,
LZA Ekonomikas institūts

Ventspils Starptautiskā Radioastronomijas
Centra

ZINĀTNISKĀS PADOMES SĒDE

Ceturtdien, 22. februārī plkst. 10.00 LZA sēžu zālē, Turgeņeva ielā 19.

Darba kārtībā:

1. Eiropas nākotne kosmiskās zinātnēs (prof. D. DRAVIŅŠ, Lundas universitāte, Zviedrija).
 2. Pirmā novērojumu programma ar RT-32 (E. BERVALDS, G. OZOLIŅŠ, B. RJABOVŠ, Z. SĪKA, G. BALODIS).
- Aicināti visi interesenti.

VSRC zinātniskās padomes
priekšsēdētājs E. BERVALDS

Paziņojums

Lai sadalītu 1996. gada doktorantūras attīstības finansējumu, Latvijas Zinātnes padome izsludina individuālu doktorantūras grantu projektu konkursu.

Grantu pieteikums 1 eks. jāiesniedz LZA sekretariātā (339. istabā V. Bifei) līdz š. g. 15. februārim, pievienojot iespējamā promocijas darba nosaukumu un anotāciju (ar iestādes vadītāja un darba vadītāja parakstu), kā arī darba vadītāja un pretendenta Curriculum vitae. Tiem pretendentiem, kuri jau 1995. g. decembrī sniedza LZA informāciju par vēlēšanos uzsākt mācības doktorantūrā, jāiesniedz tikai promocijas darba anotācija un darba vadītāja Curriculum vitae.

Pamatojoties uz LZA valdes 1995. g. 16. janvāra lēmumu, konkursā var piedalīties pretendenti tikai no tām zinātniskām iestādēm un augstskolām, kurās darbojas habilitācijas un promocijas padome, un kuri noteiktajā pieteikuma iesniegšanas termiņā nav vecāki par 33 gadiem.

V. Tamužs,
doktorantūras darba grupas
vadītājs,
akadēmiķis

LATVIJAS POLICIJAS AKADEMIJĀ

Latvijas Policijas akadēmija izsludina uzņemšanu doktorantūrā (klātienē un neklātienē) tiesību zinātnes tiesību teorijas un politoloģijas, valsts tiesisko, civiltiesisko un krimināltiesisko zinātņu apakšnozarēs.

Dokumenti uzņemšanai doktorantūrā jāiesniedz līdz 1996. g. 1. martam Latvijas Policijas akadēmijā, Rīgā, Ezermalas ielā 8, Zinātnes sektorā (tel. 208500 un 559416), kur arī var iepazīties ar uzņemšanas noteikumiem.

Uzņemšanas noteikumi
LPA doktorantūrā
1995./1996. m. g.

1. Latvijas Policijas akadēmijas doktorantūrā (klātienē un neklātienē) tiesību zinātnes tiesību teorijas un politoloģijas, valsts tiesisko, civiltiesisko un krimināltiesisko zinātņu apakšnozarēs uzņem LR pilsoņus un pastāvīgos (bet uz līguma pamata arī citu valstu) iedzīvotājus neatkarīgi no dzimuma, sociālā un mantiskā stāvokļa, rases, nacionālās piederības, reliģiskās pārliecības, nodarbošanās un dzīvesvietas, kuriem ir tiesību maģistra akadēmiskais grāds vai tam pielīdzināta atbilstoša akadēmiskā sagatavotība.

2. Doktorantūras pretendentiem jāiesniedz sekojoši dokumenti:

- iesniegums, kurā jānorāda izvēlēta doktorantūras studiju specializācija: tiesību zinātnes apakšnozare un virzieni;
- kafedras, zinātniskās iestādes vai citas darba vietas rekomendācija;
- dzīves un darba gājums (Curriculum vitae);
- maģistra diploma vai dokumenta par tam pielīdzinātu akadēmisko izglītību un sertifikāta (sekmju lappas) kopijas;
- piecas krāsainas fotokartītes (4x5 cm);
- atbilstošu speciālistu rekomendācijas vēstules;
- publicēto darbu saraksts (ja ir) un citi dokumenti (vai to noraksti), kuri apliecina pretendenta interesi par zinātnisko darbu.

3. Dokumenti uzņemšanai doktorantūrā jāiesniedz līdz 1996. g. 1. martam Latvijas Policijas akadēmijā, Rīgā, Ezermalas ielā 8, Zinātnes sektorā.

4. Doktorantūrā konkursa kārtībā jākārtos iestājpārbaudījumi izvēlētajā specialitātē un divās svešvalodās saskaņā ar LPA doktorantūras nolikuma 10. punktu. Iestājpārbaudījums doktorantūrā notiek kā pārruna ar LPA Senāta izveidotu komisiju, kura ar atzīmi (pēc 10 ballu sistēmas) vērtē pretendenta maģistratūras beigšanas dokumentus un pārrunā demonstrētās zināšanas attiecīgajā tiesību zinātņu apakšnozarē. Iestājpārbaudījumi svešvalodās (krievu un angļu, vācu vai franču) jākārtos maģistra eksāmena līmenī, demonstrējot spēju abās svešvalodās formulēt zinātniskos atzinumus savā specialitātē.

5. Pretendentus, kas izturējuši konkursu, ar rektora pavēli ieskaita doktorantūrā, bet tiem no viņiem, kuri svešvalodās saņēmuši atzīmi 6 un mazāk, pirmā studiju gada laikā eksāmenus jākārtos atkārtoti.

6. Mācību sākums LPA doktorantūrā 1995./96. m. g. ir 1996. g. 1. aprīlī.

Stipendijas

Latvijas Izglītības fonda mērķprogramma «SWH izglītībai, zinātnē un kultūrai» (IZK Programma) kopā ar a/s SWH Informatīvās sistēmas, a/s SWH Rīga, Rūpniecības uzņēmumu direktoru padomi, Valsts a/s «Latvenergo», Valsts firmu «Grindeks», Lattelekom SIA, Valsts a/s «Latvijas balzams»,

izsludina studentiem un maģistrantiem
stipendiju konkursu

- * datorzinātnēs un informātikā
- * enerģētikā un mašīnbūvē
- * enerģētikā un elektrotehnikā
- * pedagoģijā (tikai maģistrantiem)
- * telekomunikāciju zinātnēs
- * farmācijas ķīmijā un bioloģiski aktīvu vielu sintēzē
- * pārtikas tehnoloģijā.

Latvijas Izglītības fonda mērķprogrammas darbības mērķis ir Latvijas iedzīvotāju izglītības un zinātnes problēmu risināšana, nacionālās kultūras kopšana un veicināšana.

Šī mērķa sasniegšanai viens no IZK Programmas uzdevumiem ir atraisīt un veicināt Latvijas jauniešu radošās spējas un rūpēties par to produktīvu izmantošanu un attīstības nodrošināšanu. Līdz ar to IZK Programma paredz piešķirt un izmaksāt dienas nodaļas studentiem un maģistrantiem veicināšanas stipendijas par izcilām sekmēm, sasniegumiem zinātnē un īpašiem nopelniem Latvijas augstskolas labā. Stipendijas paredzētas, lai stimulu teorētisko zinību un praktisko iemaņu padziļinātu apguvi. Stipendijas piešķir konkursa kārtībā uz vienu mācību semestri.

Vienas veicināšanas stipendijas apmērs, ko piešķir IZK Programma, nevar būt mazāks par Ls16, — mēnesī studentiem un par Ls25, — maģistrantiem.

Pieteikumiem obligāti jāpievieno fakultātes (institūta), kurā mācās dotais pretendents, apstiprināts noraksts no atzīmju grāmatiņas par visiem mācību semestriem ar aprēķinātu vidējo atzīmi, kā arī studenta vai maģistranta raksturojums no dekanāta (institūta) vai profilējošās katedras un/vai raksturojums no zinātniskā darba vadītāja.

Pieteikumi veicināšanas stipendijām iesniedzami divos eksemplāros valsts valodā.

PIETEIKUMUS PIENĒM LĪDZ 12. FEBRUĀRIM SKANSTES IEIĀ 13.

Pilnu nolikumu un sīkāku informāciju Jūs varat iegūt SWH IZK mērķprogrammas birojā, Rīgā, Skanstes ielā 13, tālruni: 379179, 379042, 362500 katru dienu no 10.00 līdz 16.00.

AUTORU IEVĒRĪBAI!

«Zinātnes Vēstneša» redakcija lūdz iesniegt rakstus, reklāmu vai sludinājumus mēneša pirmās puses numuram — līdz iepriekšējā mēneša 29. datumam, mēneša otrās puses numuram — līdz 14. datumam.

DISERTĀCIJAS AIZSTĀVĒŠANA

Š. g. 16. februārī plkst. 10.00 VZPI «Lauksaimniecības polimēri un ūdenssaimniecība» Jelgavā, Dobeles ielā 43 notiks Inženierzinātņu nozares ūdenssaimniecības un meliorācijas specialitātes habilitācijas un promocijas padomes sēde, kurā promocijas darbu aizstāvēs

JĀNIS MIESNIEKS

par tēmu «Peldošā draža polderu notecē un ūdens pievadīšanas kompleksa pilnveidošanas iespējas sūkņu stacijām».

Recenzenti: Dr. habil. ing. A. Zīverts, Dr. habil. ing. H. Smilga, Dr. ing. J. Strūbergs.

Ar promocijas darbu var iepazīties VZPI «Lauksaimniecības polimēri un ūdenssaimniecība» bibliotēkā.

Redaktore Zaiga Kipere.
«Zinātnes Vēstnesis».
Laikraksts iznāk kopš 1989. gada.
Reģistrācijas apliecība nr. 75.
Izdevējs: Latvijas Zinātnieku savienība.
«Science Bulletin» Association of Latvian Scientists.

Redkolēģijas vadītājs akadēmiķis Evalds Mugurevičs.
Redkolēģijā: akadēmiķis Māriņš Beķers, akadēmiķis Juris Ekmanis, LZA goda loceklis Jānis Graudonis, doc. Elmārs Beķeris, doc. Zigrīda Goša, Oskars Martinsons.
Redakcija: Rīgā, Turgeņeva ielā 19. Tālr. 212706.

Indekss 77165.
Iespiests a/s «Preses nams» tipogrāfijā,
Rīgā, Balasta dambī 3.
Augstspiede. 1 uzsk. iespiedloksne.
Mēfians 1000 eks.
Pasūtījums Nr. 64.